

IŻ-ŻEJTUNI ĠUŻEPPI PULIS MONTEBELLO

KITTIEB U POLITIKU (1783-1855)

REV. KAN. JOE ABELA

MONS. LAWRENZ CACHIA PPUBLIKA KTIEB DWAR Kittieba Maltin li semmieh *Habbew l-Ilsien Malti*. Hu ktieb tassew interessanti, speċjalment għal dawk li jhobbu lsien art twelidna u l-Istorja tiegħu.

Awtur ta' żewġ kotba kompletament bil-Malti

Fost dawn il-kittieba, Mons. Cachia jsemmi lil Ġużepi Pulis Montebello u jgħid kif dan Pulis ippubblika żewġ kotba bil-Malti flimkien ma' ċertu Franġisku Vella. L-ewwel ktieb kien jismu *Ktieb il-Qari jew Daħla għall-Ilsien Malti*, u ġie ppubblikat fl-1824. It-tieni ktieb jtkellem dwar id-dmirijiet tal-bniedem lejn Alla, lejha innifsu u lejn għajru. Dan il-ktieb, ippubblikat fl-1826, kien traduzzjoni mit-Taljan ta' Patri Soave.¹ Iż-żewġ kotba ġew stampati f'Livorno, l-Italja, u kienu l-ewwel żewġ kotba kompletament bil-Malti. Il-kotba ta' awturi Maltin oħra dak iż-żmien kienu jkunu ppubblikati bil-Malti u xi lsien ieħor, jiġifieri Taljan jew Latin. Donnhom l-awturi kienu jibzġu miċ-ċensura jekk jippubblikaw bil-Malti biss!

Skola tal-Malti fiż-Żejtun

Interessanti ħafna kien il-fatt li l-ewwel ktieb tagħhom, Pulis u Vella ddedikawh lil ċertu Dun Alwiġ Camilleri, qassis li kien fetaħ skola fiż-Żejtun fejn kien jgħallem il-Malti, l-Għarbi u r-Reliġjon. Fil-ktieb tiegħu Mons. Cachia jgħid li dwar Ġużepi Pulis Montebello ftit nafu. Peress li fir-riċerki tiegħi fl-Arkivju Parrokkjali taż-Żejtun ġieli ltqajt ma' dan il-kunjom doppju, jien bdejt nissuspetta li dan il-

1 Joe Bezzina, "Religion and Politics in a Crown Colony," 78, 80, 81.

kittieb kien Żejtuni, u għalhekk għamilt ħilti biex insib aktar informazzjoni dwaru.

Neputi ta' Dun Salv Montebello

Fil-fatt hu tweiled fiż-Żejtun nhar it-8 t'Ottubru, 1783. Bħala parrina fil-Magħmudija kellu lil zitu Vincentia Montebello, oħt ommu.² Mikiel Pulis, missieru, kien Żabbari li żżewweġ lil Maria Montebello, Żejtunija, nhar il-11 ta' Jannar, 1778, fiż-Żejtun.³ Din Maria Montebello kellha ħuha qassis, Dun Salv Montebello, Żejtuni li ta sehem kbir fil-qawmien tal-Maltin kontra l-Franċiżi. Hu kien mibgħut minn Mikiel Cachia, il-mexxej taż-Żwieten f'dan il-qawmien, biex igib l-ikel minn Sqallija, kif fil-fatt għamel u hekk tema' eluf ta' Maltin. Wara hu sar Kappillan ta' Bormla.⁴

Żgħożija fiż-Żejtun

Allura, meta zijuh Dun Salv kien qiegħed jiġthabat favur il-Maltin, Ġużeppi Pulis Montebello kien żagħżuġh ta' 15-il sena, u għalkemm f'dik l-età ftit seta' jikkontribwixxi għar-rebħa militari fuq l-għadu Franċiż, madankollu hu kellu intelligenza biżżejjed biex josserva dak li kien qed jiġri madwaru fiż-Żejtun. Mhux ta' b'xejn li aktar 'il quddiem hu għamel isem fil-qasam politiku u letterarju. Fl-Arkivju Parrokkjali taż-Żejtun jeżistu numru ta' Status Animarum – listi ta' nies – ta' l-ewwel snin tas-seklu 19, u allura nistgħu sa ċertu punt, insegwu l-movimenti ta' dan Ġużeppi fiż-żgħożija u l-ewwel snin tal-ħajja tiegħu adulta. Il-familja Pulis kienu joqogħdu fil-Gwiedi, wisq probabbli fit-triq li llum iġġib l-isem Triq Sant'Anġlu. Fl-1803, Ġużeppi hu mnizzel flimkien mal-familja Pulis kollha, iżda ħdejn ismu, barra l-età ta' 20 sena, il-Kappillan nizzel li kien assenti. Fejn kien? Jista' jkun li kien jistudja xi mkien fl-Italja, għaliex minn dokumenti nafu li żgur kellu ħafna kuntatti ma' barra. Jidher li dam

2 Arkivju Parrokkjali Żejtun (APZ), Lib. Bapt. IX, f.84r.

3 APZ, Lib. Matr. V, f.104.

4 J.Abela, "Dun Salv Montebello," Ċentru 19 ta' Nov., Bormla, Programm tal-Festa 1999, 47-53.

ġmielu nieqes miż-Żejtun, għaliex hekk hu mniżżel fil-listi tal-familji Żwieten fis-snin 1805-1810. Izda mbagħad jidher preżenti fis-snin 1811-1815. Mill-1817 'il quddiem, ismu ma jidhirx aktar mal-familja Pulis fiż-Żejtun. Fl-1822 missieru Mikiel hu mniżżel bħala armel li jgħix waħdu.

Fil-belt ta' Livorno

Žgur li fis-sena 1824 hu kien diġà joqgħod Livorno, l-Italja, fejn jidher li mar fuq xogħol ta' negozju, għaliex f'aktar minn dokument wiehed hu jissejjaħ "negoziante." Minn Livorno hu ppubblika l-ewwel ktieb tiegħu fis-sena 1824 u sentejn wara t-tieni ktieb. Minn Livorno wkoll nhar it-12 t'Awissu, 1827 hu bagħat regjistru oħxon lill-Fratellanza tar-Rużarju taż-Żejtun, kif tghidilna nota fuq il-qoxra ta' dan l-istess regjistru.⁵ Jidher li l-familja Pulis kellha kuntatti mill-qrib ma' din il-Fratellanza. Fil-fatt fit-8 t'Ottubru, 1811, Mikiel Pulis, missier Ġużeppi, hu mniżżel bħala konsultur fi hdan din il-Fratellanza.⁶ Jidher ukoll li f'Livorno Ġużeppi mhux biss dam jgħix numru ta' snin mhux hażin, izda li wkoll iżzewweg lil Carlotta Bertelli.

Il-familja ta' Amelia Pulis Montebello

Fis-27 t'Ottubru, 1836, Amelia Pulis Montebello, bint Ġużeppi u Carlotta mwielda Bertelli, iżzewget fiż-Żejtun lil Orazio Abela. Kien Dun Mikiel Abela S.Th. D; li wara sar Kappillan ta' Hał Għaxaq, u aktar tard Monsinjur tal-Katidral, li tahom il-benedizzjoni taż-żwieġ. Il-miżzewġin ġodda marru joqogħdu f'nru. 72, Triq Sant'Anġlu. Fl-1 ta' Diċembru, 1837, kellhom tifel li semmewh Angelo u li ġie mgħammed mill-istess Dun Mikiel. Ġużeppi Abela, mill-Belt Valletta, deher għall-parrinu Ġużeppi Pulis Montebello li kien assenti. Fis-17 ta' Diċembru, 1843, kellhom tifel ieħor li semmewh Alfredo, u din id-darba l-parrinu Ġużeppi Pulis Montebello kien preżenti, flimkien mal-parrina,

5 MS 93.

6 MS 254.

martu Carlotta. Iż-żewġ parrini jissejhu “miż-Żejtun, iżda bħalissa joqogħdu fil-Belt Valletta” (*de Zejtun; actu habitantes in Civitate Valletta*). Dan Alfredo Abela meta kiber sar saċerdot. Lit-tarbija Gratiulla, li twieldet fl-1847, għamlilha parrinu Dr. Paolo Curmi mill-Belt Valletta, li wara sar Sindku taż-Żejtun.

Fil-Kunsill tal-Gvern

Hu probabbli mela li sa l-1837, Ġuzeppi Pulis Montebello kien għadu msiefer f’Livorno, iżda sas-sena 1843 hu kien diġà rritorna lejn Malta flimkien ma’ martu Carlotta. Fl-elezzjoni li saret għall-Kunsill tal-Gvern fis-sena 1849, hu mhux biss kien fost il-kandidati eletti, iżda wkoll kien l-aktar wieħed li għab voti!⁷ Kien allura joqgħod fil-Belt Valletta kif jirriżulta mill-lista ta’ l-eletturi tas-sena 1849. Id-dar kienet nru. 165, Strada Stretta. Fis-snin 1852, 54, 55, jissejjah “Onorevoli.”

“Negoziante del Zeitun, abitante in Valletta”

Fis-6 ta’ Jannar, 1854, f’laqgħa li saret fid-dar tan-Nobbli Daniele Testaferrata, giet imwaqqfa fiż-Żejtun is-Socjetà ta’ San Vincens de Paola.⁸ Għalkemm isem Ġuzeppi Pulis Montebello ma jidhirx mill-ewwel laqgħa, ismu jidher fil-laqgħat ta’ wara li saru bejn it-13 t’Awissu u t-22 ta’ Novembru ta’ l-istess sena. Din l-attendenza għal-laqgħat spissi turi r-rabta li hu żamm maż-Żejtun. Dan joħroġ ukoll mill-fatt li hu kellu aktar minn proprjetà waħda fiż-Żejtun, kif jixhdu l-legati li ħalla fid-19 ta’ Marzu, 1855, fl-Atti tan-Nutar Salvatore Tanti.⁹ F’dawn il-legati jissemew dar fi Triq il-Bon Kunsill u ħanut fi Triq il-Kbira. Hu ħalla quddies għal ruħ missieru Mikiel u zijuh Dun Salv Montebello. MS 231 isejjahlu “Negoziante del Zeitun, abitante in Valletta.” Ikollna allura nikkonkludu li kien in-negozju, li mhux biss għamlu sinjur, iżda li wkoll żamm għal snin bogħod minn Malta.

7 Michael J. Schiavone, “L-Elezzjonijiet f’Malta, 1849 – 1981,” 175.

8 MS 189, f.2.

9 MS 175, f.167 u MS 231.

Imut f'Livorno fl-1855

Allura nafu fiċ-ċert li f'Marzu, 1855, Ġużeppi kien qiegħed Malta. X'sar minnu wara? Thabatt mhux ftit biex insib il-mewt tiegħu f'Malta, iżda ma rnexxilix. Bir-raġun, għaliex f'temp ta' erba' xhur hu reġa' mar Livorno, minkejja l-età li kellu ta' 72 sena, u miet hemmhekk. Forsi mar minħabba xi mard. It-tagħrif dwar mewtu jagħtuhulna żewġ manuskritti oħra, li t-tnejn jgħidulna l-istess: "Venne la notizia di morte da Livorno del Sign. Onorevole Giuseppe Pulis Montebello succeduta il 17 detto."¹⁰ Ix-xahar kien Lulju, 1855. Mela mewtu ġrat fis-17 ta' Lulju, 1855. Mn'Alla kienu l-kuntatti li hu kellu ma diversi fratellanzi fiż-Żejtun biex stajna niġbru xi tagħrif dwaru!

Olderigo, bin Ġużeppi

Fl-1884, Giuseppe Francesco Gustavo Montebello Pulis,¹¹ bin Olderigo, talab dikjarazzjoni ta' l-istat liberu tiegħu, jiġifieri li ma kienx miżżewweġ.¹² Dan Olderigo, li kien miżżewweġ lil Ersilia, imwielda Cannataci, kien it-tifel ta' Ġużeppi Pulis Montebello. Giuseppe, bin Olderigo, kien twieled f'Livorno fit-2 ta' Settembru, 1864, fil-parroċċa tal-Katidral ta' Livorno, Vigarjat ta' l-Appostli San Pietru u San Pawl. Minn hawn allura nafu li Ġużeppi Pulis Montebello kellu dixxendenti mhux biss f'Malta, iżda wkoll f'Livorno.

Dan hu dak li s'issa rnexxieli niġbor dwar dan iż-Żejtuni politiku u letterarju, u l-familja tiegħu, iżda jien ċert li bi ftit ta' paċenzja oħra, jekk mhux jien, ħaddieħor warajja jista' jzid aktar tagħrif dwaru.

Radd il-Hajr

Mons. Lawrenz Cachia, Carmelo Baldacchino, Dun Ġużepp Busuttil, Arkivista, Kurja.

10 MS 191, Liber Agonia, f.307, u MS 124, f.7.

11 Spiss fid-dokumenti l-ordni tal-kunjom doppju Pulis Montebello jiġi maqlub, iżda ċert li r-referenza tkun għall-istess persuna.

12 Arkivju Kurja Floriana, Stat Liberi, 1884–83, Nru. 18.